

ПРЫЁМЫ КАРЭКЦІРОЎКІ АРФАГРАФІЧНЫХ УМЕННЯЎ І НАВЫКАЎ ВУЧНЯЎ

Пытанне аб эфектыўнасці навучання арфаграфіі застаецца асноўным у методыцы выкладання беларускай мовы і ў XXI стагоддзі. Валоданне арфаграфічна правільным пісьмом сёння разглядаецца як адна з найважнейшых мэт навучання беларускай мове, паказчык моўнага і маўленчага развіцця вучняў. Засяроджваючы ўвагу на праблеме фарміравання арфаграфічных навыкаў, В.У. Протчанка падкрэсліваў, што гэты працэс – “мэтанакіраваная, штодзённая, свядомая, метадычна наладжаная інтэлектуальная, мнеманічная і мускульная праца з моўнымі з’явамі розных лінгвістычных узроўняў”, асноўныя мэты якой рэалізуюцца толькі падчас актуалізацыі практычнай маўленчай дзейнасці [8, с.187].

Нягледзячы на тое, што настаўнікі, кіруючыся асноўнымі палажэннямі праграмы па беларускай мове для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі, якая ставіць за мэту фарміраванне і ўдасканаленне арфаграфічных уменняў і навыкаў пры вывучэнні ўсіх раздзелаў курса беларускай мовы, на ўсіх этапах навучання [2], праводзяць мэтанакіраваную работу па фарміраванні арфаграфічных навыкаў, практыка навучання пацвярджае наяўнасць шматлікіх арфаграфічных памылак у пісьмовых працах вучняў. У сувязі з гэтым у апошні час у метадычнай навуцы актыўна абмяркоўваецца пытанне карэкціроўкі арфаграфічных навыкаў вучняў.

Да нядаўняга часу тэрмін “карэкцыя” (лац. *correctio* – выпраўленне) выкарыстоўваўся ў медыцыне і дыдактыцы ў адносінах да спецыяльнай (карэкцыйнай) педагогікі. Сёння межы ўжывання гэтага тэрміна значна пашырыліся, і таму можна гаварыць пра выкарыстанне яго не ў спецыяльным, а ў агульнаўжывальным значэнні прымяняльна да любой галіны навукі.

Што да лінгвадыдактыкі, то сёння гэты тэрмін з’яўляецца агульнапрызнаным і выкарыстоўваецца ў значэнні “агульнадыдактычны метады выкладання, які заключаецца ў выпраўленні выкладчыкам памылак у маўленні вучняў” [1, с. 125]. Акрамя таго, пад “карэкціроўкай” разумеюць выпраўленне недахопаў у інтэлектуальных дзеяннях вучняў па рашэнні разнастайных моўных задач ці ўнясенне паправак у дзеянні настаўніка па арганізацыі працэсу навучання.

Разам з тым аналіз навуковых прац паказаў, што некаторыя метадысты (гл. працы С.І. Львовай, І.П. Цыбулькі, Ю.М. Госцевай, В.А. Анішчук і інш.) разумеюць тэрмін “карэкціроўка” больш шырока і прымяняюць яго да працэсу замацавання ведаў, комплекснага іх прымянення на практыцы, абагульнення і сістэматызацыі; разглядаюць карэкціроўку як састаўную частку праверкі і ацэнкі ведаў, уменняў і навыкаў.

У практыцы выкладання беларускай мовы ва ўстановах агульнай сярэдняй адукацыі ў значэнні “выпраўленне”, “ўнясенне паправак”, “паляпшэнне” выкарыстоўваецца тэрмін “удасканаленне”, які актыўна прымяняецца і ў адносінах да арфаграфічных уменняў і навыкаў.

Разглядаючы карэкціроўку арфаграфічных навыкаў як састаўную частку паняцця “ўдасканаленне”, Т.П. Малявіна разумее яго як “метады навування, адзін з напрамкаў работы над памылкамі, аснову якога складае выпраўленне навыка няправільнага напісання як шматкампанентнага і шматузроўневага аўтаматызаванага арфаграфічнага дзеяння (умення), якое ўтрымлівае ў сабе нейкія дэфекты структуры, што з’яўляюцца вынікам памылковых інтэлектуальных дзеянняў вучняў па рашэнні арфаграфічных задач” [7, с. 5].

На думку вучоных, адной з галоўных прычын парушэнняў у фарміраванні арфаграфічных навыкаў з’яўляецца недастатковая ўвага да навування школьнікаў аперацыйнай дзейнасці, што прыводзіць да “стыхійных” прыёмаў мыслення і як вынік – да памылковага напісання арфаграм.

Для таго каб правесці карэкціроўку арфаграфічнага навыка, метадысты прапануюць вызначыць структуру навыка (з якіх кампанентаў ён складаецца), акрэсліць моманты, якія могуць выклікаць цяжкасці пры яго фарміраванні, пераканаць вучня ў неабходнасці захавання той ці іншай паслядоўнасці дзеянняў. У якасці яшчэ аднаго значнага этапу разглядаецца аналіз вучнем уласных дзеянняў, што будзе найбольш эфектыўным на апошніх этапах навування арфаграфіі, бо якраз для падлетка характэрны развігасць абстрактнага мыслення, здольнасць да самакантролю, умненне абагульняць і сістэматызаваць вывучаны матэрыял.

Першапачаткова праводзіцца дыягнастычная работа з мэтай выяўлення недахопаў у фарміраванні арфаграфічных навыкаў, пасля чаго ажыццяўляецца карэкціроўка таго ці іншага навыка няправільнага напісання, асноўная мэта якой – матываваць свядомую, актыўную і мэтанакіраваную дзейнасць вучняў у працэсе навування.

Працэс карэкціроўкі ўключае ў сябе некалькі этапаў. На першым этапе ажыццяўляецца актуалізацыя ведаў па тэме. У сувязі з тым, што на трэцяй ступені навування ўжо засвоены асноўныя правілы арфаграфіі, можна арганізаваць работу на аснове ўмення абагульняць і сістэматызаваць вывучаны матэрыял і прапанаваць калектыўна скласці табліцу ці алгарытм па абранай тэме (табліца і алгарытм могуць быць прапанаваны і настаўнікам). Як адзначае Н.М. Лауры, “работа з алгарытмам можа быць паспяховай толькі ў тым выпадку, калі пры гэтым устаноўлены кантроль...за разумовымі дзеяннямі вучня, калі гэтыя дзеянні фіксуюцца, адзначаюцца (прагаворваюцца з выкарыстаннем узору прымянення правіла). Дакладная інфармацыя пра прычыны памылак дае магчымасць своєчасова іх ліквідаваць, пераключыць намаганні вучня якраз на тое, што з’яўляецца яго слабым месцам ў ланцужку лагічных разважанняў” [6, с. 26].

Засяродзіць увагу на аперацыйным баку дзейнасці дапаможа сістэма практыкаванняў. Прычым варта памятаць, што “станоўчы вынік дае не разнастайнасць практыкаванняў..., а іх мэтазгоднасць, якая вызначаецца задачамі правільнага станаўлення навыка і яго развіцця” [4, с. 13]. Зразумела,

што працэс карэкціроўкі навыка патрабуе часу, шматкратных паўтарэнняў і захавання этапаў.

Першапачаткова арганізуецца калектыўная рэпрадуктыўная работа. Прапануюцца аналітыка-сінтэтычныя практыкаванні, накіраваныя на замацаванне тэарэтычных ведаў, якія складаюць аснову маўленча-разумовых дзеянняў пры выбары правільных напісанняў, садзейнічаюць развіццю трывалых арфаграфічных уменняў і навыкаў у працэсе пісьмовага маўлення. Заданні да такіх практыкаванняў фармулююцца ў адпаведнасці з прынцыпам “ад простага – да складанага”. Для замацавання правільнага навыка напісання арфаграмы мэтазгодна ўключаць яе спачатку ў словы, словазлучэнні і выразы, а затым – у сказы і тэксты.

Вельмі важна падчас карэкціроўкі арфаграфічных уменняў, прапануючы заданні рознай складанасці, выкарыстоўваць дэферэнцаваны падыход. Такі прынцып падачы матэрыялу дазваляе настаўніку індывідуалізаваць работу на ўроку, стварыць сітуацыю поспеху.

Пасля ўзнаўлення тэарэтычнага матэрыялу вусна тлумачыцца правапіс шасці – васьмі запісаных на дошцы слоў з арфаграмай, якая вывучаецца. Арфаграма вызначаецца і падкрэсліваецца, з апорай на алгарытм ці табліцу тлумачыцца яе напісанне.

Для першага пісьмовага практыкавання прапануецца запіс на дошцы з увагай да вывучаемай арфаграмы. Гэта, як правіла, ускладненае спісванне ці папераджальны дыктант. Падчас гэтай працы вучні самастойна знаходзяць словы ці словазлучэнні з вывучаемай арфаграмай. На замацаванне навыка мэтазгодна прапанаваць заданні на запіс слоў па прапанаваным лексічным значэнні, падбор сіноніма, антоніма, адгадванне загадкі, рэбуса і інш. Вучням прапануюцца і іншыя віды дыктантаў (выбарачны, выбарачна-размеркавальны, слоўнікавыя дыктанты розных тыпаў), практыкаванні на аснове сказаў і тэкстаў, тэставыя заданні і інш.

Часта выбар таго ці іншага практыкавання залежыць ад уласцівасцей арфаграмы. Так, пры вывучэнні напісанняў “разам, асобна, праз злучок”, акрамя ўскладненага спісвання, дыктантаў і іншых заданняў прапануецца самастойна скласці прыклады сказаў са словамі, якія маюць дваякае напісанне. Абапіраючыся на вядучы метадычны прыём пры навучанні арфаграфіі – прыём супастаўлення, мэтазгодна даць і такія матэрыялы, які б паставіў вучняў перад задачай адрозніваць лёгка змешвальныя з’явы (напісанне мяккага знака і апострафа, напісанне *-н-* і *-нн-* у прыметніках і інш.)

Карэкціроўка арфаграфічнага навыка павінна ажыццяўляцца на дыдактычным матэрыяле рознай ступені складанасці, які адпавядае прынцыпу камунікатыўнай неабходнасці, гэта значыць неабходнасці дадзеных слоў для працэсу супазмоўніцтва ў пісьмовай форме ў будучай маўленчай дзейнасці [ларионова].

Падчас выканання прапанаваных для карэкціроўкі арфаграфічнага навыка рэпрадуктыўных практыкаванняў удасканалююцца і іншыя арфаграфічныя ўменні і навыкі: успрымаць арфаграмы на слых, выяўляць

арфаграмы, характарызаваць іх і суадносіць з правіламі; вызначаць фанетычныя, лексічныя, граматычныя, семантычныя прыметы, ад якіх залежыць правільнае напісанне, класіфікаваць арфаграмы, абгрунтоўваць выбар напісання, спісваць тэкст і тлумачыць напісанне арфаграм у словах і інш.

На наступным этапе карэкціроўкі арфаграфічнага навыка прапануюцца практыкаванні творчага характару на аснове тэксту. Яшчэ Д.М. Богаяўленскі раіў: “Вучыць прымяняць арфаграфічныя правілы да ўмоў творчага пісьма неабходна паступова, не ставячы вучняў перад неабходнасцю адразу ж ва ўскладненых умовах мець справу з усімі шматлікімі арфаграфічнымі правіламі” [3, с. 274]. Творчыя практыкаванні дапамагаюць замацаваць ужо набытыя уменні і навыкі і ўдасканалюць іх на аснове маўленчай дзейнасці. Да такіх практыкаванняў можна аднесці адбор тэкстаў з мастацкіх твораў, дзе шырока пададзена вывучаемая арфаграма; творчыя дыктанты, складанне апавядання на лінгвістычную тэму, напісанне сачынення па апорных словах (з вывучаемай арфаграмай), пісьмовыя адказы на пытанні, абагульненне лінгвістычнага матэрыялу ў выглядзе плана апавядання на лінгвістычную тэму, займальныя практыкаванні арфаграфічнага характару, пераказ тэксту і інш.

Такім чынам, карэкціроўка арфаграфічных навыкаў – дастаткова карпатлівая работа, якая патрабуе ад настаўніка прытрымлівацца прынцыпаў сістэмнасці і паслядоўнасці, рацыянальнага выкарыстання сістэмы практыкаванняў, засяроджваць увагу на навучанні школьнікаў аперацыйнай дзейнасці, а ад вучняў – уважлівага стаўлення да захавання паслядоўнасці разумовых аперацый пры напісанні арфаграм. Такая работа будзе садзейнічаць развіццю пазнавальных здольнасцей вучняў і цікавасці да вывучэння арфаграфічных з’яў, дапаможа ўдасканаліць арфаграфічныя веды, уменні і навыкі.

Літаратура:

1. Азимов, Э.Г. Словарь методических терминов / Э.Г. Азимов, А.Н. Щукин. – СПб: Златоуст, 1999. – 471 с.
2. Беларуская мова, V – XI класы: вучэбная праграма для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання: Зацверджана Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь – Мінск: Нацыянальны інстытут адукацыі, 2010. – 64 с.
3. Богоявленский, Д.Н. Психология усвоения орфографии / Д.Н. Богоявленский / Акад. пед наук РСФСР. Науч. исслед.. ин-т психологии. – Изд. 2-е, переработ. и доп. – М.: Просвещение, 1966. – 307 с.
4. Журавлёва, Л.И. Как повысить грамотность учащихся // Русский язык в школе. – 2002. – № 6. – С. 10 – 17
5. Ларионова, Л.Г. Отбор лексики при изучении орфографии в V классе // Русский язык в школе. – 1994. – № 2. – С. 18 – 24
6. Лаури, Н.М. Алгоритмы по орфографии // Русский язык в школе. – 2005. – № 4. – С. 26 – 32

7. Малявина, Т.П. О понятии «коррекция орфографического навыка» // Русский язык в школе. – 2008. – № 9. – С. 3 – 7

8. Протчанка, В.У. Актуальныя праблемы тэорыі і практыкі навучання беларускай мове / В.У. Протчанка. – Мінск, 2001. – 212 с.